

Sajnálatos az a tény, hogy ilyen kevés oktatási intézmény élt ezzel a plusz finanszírozási lehetőséggel, aminek okai a következők:

- a nevelési-oktatási intézmények vezetői még mindig nem tudnak erről a lehetőségről;
- azok az igazgatók, akik a fent említett törvényt ismerik, a pályázati eljárástól és a vele kapcsolatos bonyolult adminisztrációtól riadnak vissza.

A kisebbségi fejkvóta létszámarányosan, alanyi jogon járhatna valamennyi olyan intézménynek, amelyik meghatározott arányban foglalkoztat cigány gyerekeket. Általánossá tétele hozzájárulhatna az egyénre szabott, speciális, fejlesztőpedagógiai eljárások bevezetéséhez, valamint helyi etnikai programok kidolgozásához.

Összegezés

A felmérés eredményei két részre bonthatók. Egyrészt mindenki által közismert tény, hogy a cigány gyerekek tömegesen nem tudják befejezni az általános iskolát, rengetegen kerülnek kiegészítő iskolába és az érettségi megszerzésére még 2%-uknak sincs esélye. A számok pontos ismerete viszont fontos, hiszen munkaerőpiaci és szociális robbanást is előidézhet, ha ez a helyzet tartós marad. Az is közismert, hogy a cigány gyerekek oktatása szociális kérdés is, hiszen mobilitásuknak ez az egyetlen útja.

Ismeretlen viszont a pedagógiai programok, a finanszírozás és a pedagógus-továbbképzés területe. Megdöbbenően kevés helyen van etnikai tanterv, és a népismeret tanítását sem tartják igazán fontosnak a tanárok. A megkérdezettek többsége nem tartotta szükségesnek speciálisan a cigány gyerekekkel foglalkozó pedagógusok képzését. Az interkulturális program kidolgozásáról is megoszlottak a vélemények, és többségében elutasították annak kipróbálását is. Úgy véljük, ezek az eredmények annyira elgondolkodtatóak, hogy a művelődési kormányzatnak a későbbiekben sokkal jobban oda kellene figyelnie rájuk. Meglepően sok helyen nem igényeltek kiegészítő normatív támogatást tehát nem folyik speciális munka. Ugyancsak figyelni kellene a szakemberképzésre is, és már most meg kellene tenni ennek érdekében a szükséges intézkedéseket.

RIGÓ ROZÁLIA

Kiről szól az előítéletesség?

Egy multikulturális oktatási program

Amikor a cigánysággal kapcsolatos problémákról beszélünk, sokszor elfelejtjük, hogy az előítéletesség leginkább az előítéletes személyiségről szól. Nem elég azt mondanunk: nézd, milyen nehéz a helyzetük, melyen értékes a kultúrájuk, ez nem fogja megadni és szolidaritásra készíteni azokat az embereket, akik nincsenek tisztában saját identitásukkal, bűnbakokat keresnek, és úgy beszélnek saját jogaikról, hogy másoknak ugyanazokat csak bizonyos feltételekkel adnák meg.

A fenti mondatból több minden következik:

- a kisebbségek irányában megnyilvánuló előítéletesség oldása nemcsak az érintett kisebbség feladata;
- nem lehet úgy oldani az előítéletességet, hogy ne beszéljünk az előítéletes személyiségről, és arról a társadalmi közegről, amelyben ez a gondolkodásmód legitimé válhat;
- az embereknek pontosan kell ismerniük a mások és a maguk jogait ahhoz, hogy ne egymás sérelmére érvényesítsék azokat.

Éppen ezért, ha egy oktatási program keretébe próbáljuk bevonni ezeket a szempontokat, az adott társadalmi csoport helyzetének megismertetésén túl értelmezni a másságot, hogyan formálunk ítéletet, ugyanazokat tartjuk-e a legfontosabb jogoknak. És mindent abban a formában kell tennünk, hogy legyen tere az eltérő elképzelések konfrontálásának, és minden esetben kompromisszumos megoldásokat kell találnunk.

A Másképp Alapítvány által az 1994/95-ös tanévben elindított multikulturális oktatási program a kisebbségek, a másság körébe tartozó értékek és problémák megismertetését és megvitatását tűzte ki célul. A középiskolásoknak szóló program egyéves tananyag formájában került bevezetésre.

A programhoz összeállított tananyagcsomag munkafüzetet, tanári kézikönyvet, drámapedagógiai gyűjteményt és videotárat tartalmaz (amely rövidebb, tanórák keretében feldolgozható riport- és dokumentumfilmekből áll).

A 16-17 éves diákokkal az alábbi témákról beszélgettünk részletesebben az általam írt középiskolai munkafüzet, illetve a hozzá tartozó videotár segítségével: önismeret, másság, emberi jogok, rasszizmus, antiszemitizmus, Holocaust, magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek, cigányság, szegénység, munkanélküliség, hajléktalanok, eltérő képességű emberek, drog- és szenvedélybetegségek, AIDS.

A munkafüzet metodikailag három egymástól jól elkülöníthető, ám szorosan egymásra épülő és egymást kiegészítő célrendszerrel igyekszik megvalósítani:

1. a fent említett témák kapcsán a gyerekekkel megismertetni társadalomelméleti, szociálpszichológiai alapfogalmakat, összefüggéseket;
2. az egyes jelenségekhez társult, olykor heves érzelmi megnyilvánulások okain felidézni, értelmezni ezeket az érzelmeket az empátia és a szociális érzékenység irányában elmozdítani;
3. végül pedig gyakorolni az önkifejezés és az érdekérvényesítés különböző polgári technikáit, fejleszteni a gyerekek kommunikációs kultúráját.

A program alapja a párbeszédes jelleg: a munkafüzet a kognitív ismeretek átadását követően elkezd „kérdezni”, állandóan megkérdőjelezve az ítéletalkotó csalthatatlanságát. Mindez folyamatos önreflexiót eredményez, ami közelebb juttat ítéletalkotásunk alapjaihoz és a folyamatok megértéséhez.

A kurzus önismereti résszel kezdődik, melynek az a célja, hogy a gyerekek megtanulják a személyiségismeret alapfogalmait, hogy a mindennapi életben betöltött szerepeikre és ítéleteikre tudatosan reflektáljanak. Ez az alapja annak, hogy később, a konkrét kisebbségekkel való ismerkedés során a saját érintettségüket is érezve, és tudatosabban álljanak a felmerülő kérdések elé.

A második kérdéskör, amellyel foglalkozunk, az emberi jogok kérdése. A gyerekek az ún. „szigetjáték” segítségével végiggondolhatják, milyenek lennének az együttélés szabályozói, ha ők állíthatnák fel azokat.

Ez a játék azért is tanulságos, mert kiderül, hogy milyen nagy szóródást mutat a tanulók által vallott értékrend, milyen értékeket képviselnek együttesen, s mi az, amiben hajlandók és kénytelenek kompromisszumot kötni.

Rendkívül érdekes, hogy míg számos őket megillető jogot csorbíthatatlannak tartanak (pl. ott élhessek, ahol akarok stb.), a későbbiekben hasonló kérdésekben, de más kontextusban viszont előfordulhat, hogy ugyanazokat a jogokat másoktól megtagadják. Az ilyen játékok során felszínre kerülő ellentmondások sokkal hatékonyabbak, mint mondjuk az érzelmi érvelés. Ugyanakkor ez az emberi jogi megközelítés lehetőséget ad arra is, hogy gyakorlati technikák, közmegegyezésen alapuló határok és értékrend mentén gyakorolhassák a gyerekek a másik jogait nem csorbító érdekérvényesítést, illetve a szolidaritást, amelyeket persze a későbbi témák által felkeltett érzelmi felhangok, előítéletek, ellenérzések lépten-nyomon próbára tesznek.

Az emberi jogok kérdésében külön probléma, hogy a gyerekeknek valójában nincsenek széleskörű, közvetlen tapasztalataik arra vonatkozóan, hogy mit is jelent pontosan jog és jogfosztás, törvény és törvénytelenység, közösségi és privátszféra. (Talán még ez utóbbiról van a legtöbb ismeretük.)

A széles körű közvetlen tapasztalatok – vagy úgy is mondhatnánk: a mindennapi jogérvényesítési magabiztosság – hiánya eredményezheti a következő nehézséget: miután

a program a toleranciáról, a másság elfogadásáról beszél, ezzel párhuzamosan ki-ki tiszteltben kell hogy tartsa az osztály minden egyes individuumának „privacy”-jét, úgy, hogy az adott közösségen belül azért bizonyos viselkedésformáknak ne adjon legitimitást. Ezt azonban úgy kell tennünk, hogy ne sértsünk semmilyen érzékenységet, és ne lehetetlenítsük el egy vitában senkinek a helyzetét, és általában próbáljuk meg különválasztani az erkölcsi-etikai és a jogi érvelést.

Ezek a problémák már elvezetnek bennünket a konkrét társadalomismereti tematika körébe.

Az előbb említett nehézségek az egyes témakörök kapcsán is visszatérnek, az érzelmi és a kognitív érvek pedig rendszerint keverednek egymással. A pedagógus egyik feladata éppen az, hogy a gyerekekkel felismertesse a kognitív és az emocionális síkok egymásba mosását, ennek motívumait, illetve következményeit, továbbá feladata feltárni az előítéletességnek sokszor magját képező következtetlenségeket.

A társadalomismereti kérdések körének következő nagy csoportját a magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségek adják.

Az első fejezetben vizsgáljuk azokat a szempontokat, amelyek mentén meghatározzuk önmagunkat, s hogy ezek közül melyek azok, amelyeket környezetünk tart fontosnak, amikor véleményt formál rólunk. Vizsgáljuk meg továbbá, mitől és hol érzi/érezheti magát valaki sikeresnek, s hogy melyek azok a tulajdonságok, amelyeket csak bizonyos környezet díjaz.

A magyarországi nemzeti és etnikai kisebbségekről szóló fejezet új szempontot hoz be az együttgondolkodásba: azt, hogy egy csoportnak milyen a társadalmi státusza és mi határozza meg presztízst. Tisztázzunk olyan fogalmakat, mint az asszimiláció, a disszimiláció, az integráció. A gyerekek ismerkedjenek meg a kisebbségi törvény főbb fejezeteivel. Az identitás kérdése itt újabb szempontokkal egészül ki.

Bár ez a kötet hangsúlyozottabban a nemzeti és etnikai valamint a szociális kisebbségekről beszél, megemlítünk más kisebbségi csoportokat is.

Az eddig megtanult fogalmak és összefüggések ismerete hozzásegíthet bennünket ahhoz, hogy komplexebben és árnyaltabban értelmezhesük Magyarország legnagyobb számú kisebbségének, a cigányságnak a problémáit.

Beszélgetünk az elmúlt évtizedekben a cigányság megkérdézése nélkül hozott politikai döntésekről és azok következményeiről. Több órát szánunk arra, hogy a diákokkal felismertessük a roma társadalom döntő többségének tragikus gazdasági és szociális körülményeit a demográfiai eloszlás tükrében; a romákra jellemző nyelvi és kulturális sokszínűséget. Az intézményes támogatottságból és elfogadásból származó előnyöket és hátrányokat – külön elemelve a média szerepét a közvéleményformálás terén.

Ez a program elsősorban a fiatalokat célozza meg, és a problémákat a dialógus és az együttműködés jegyében próbálja meg feltárni és kezelni. A program elején és végén a diákokkal kérdőíveket töltetünk ki, melyek ismereteikre és attitűdjeikre vonatkoznak. Az eredmények ismeretében a program legnagyobb sikerének tartom, hogy az ismeretek látványos bővülése mellett a gyerekek arra a kérdésre, hogy „Szereted-e a cigányokat, arabokat, zsidókat, amerikaiakat, erdélyi magyarokat stb.?” nagy többségben nem azt válaszolták, hogy igen, hanem hogy ez a kérdés nem helytálló, mert az csak adott egyénekre vonatkoztatva tehető fel.

RÓZSAVÖLGYI ADÉL